

ВСТУП

Для тих, хто обізнаний з проблемою захисту авторських прав та й суміжних прав, відомо, що визначення юридичної природи авторського права належить до дискусійних, не сказати вкрай суперечливих питань цієї галузі інтелектуальної власності.

Це пояснюється в першу чергу наявністю різних характерних властивостей, які закладені в основу поняття авторського права відповідно то тієї чи іншої правової моделі, традиції. На сьогодні існує кілька правових теорій, за допомогою яких їх представники намагаються розкрити сутність поняття авторського права.

Такий різний правовий підхід обумовлює не тільки різний понятійний апарат, а й різні правові підходи до питань щодо порушення і захисту авторських прав (суміжних прав). Тому, наприклад, США мають претензії щодо порушення авторських прав з боку України, що просто на слуху останні роки. Слід у зв'язку з цим зауважити, що при всій вірогідній справедливості вказаних претензій (як частина колишнього СРСР, Україна вкрай поблажливо відноситься до порушень авторських прав та й прав власності в цілому), не у останню чергу мова йде ще і про різні погляди на цю проблему як таку.

Одразу зауважимо – в Україні з часів Радянського Союзу не існує у правовій науці чіткого і прямого визначення поняття авторського права. Тому звернувшись за допомогою до міжнародних джерел, наприклад до міжнародно-правових актів та роз'яснень Міжнародного бюро ВОІВ (Всесвітня організація інтелектуальної власності ([англ.](#) World Intellectual Property Organization або WIPO, [фр.](#) Organisation mondiale de la propriété intellectuelle або OMPI), можна знайти таке легітимне визначення: авторське право – це надане законом виключне право автора твору оголосити себе творцем цього твору, відтворювати його, розповсюджувати або доводити його до відома публіки будь-якими способами і засобами, а також дозволяти іншим особам використовувати твір визначеним способом.

При цьому слід зазначити, що з цього визначення авторського права можна зробити висновок про сутність права авторського у двох площинах – в об'єктивному і суб'єктивному розумінні.

Якщо коротко, то в об'єктивному значенні авторське право є такою собі сукупністю правових норм, що регулюють відносини, які виникають у зв'язку зі створенням і використанням творів науки, літератури і мистецтва.

Якщо ж брати до уваги суб'єктивну складову значення авторського права, то тоді це має визначати особисті немайнові і майнові права, які належать особам, які створили твори науки, літератури і мистецтва.

Тому із змісту сучасної редакції статті 433 Цивільного кодексу України (та й інших нормативно-правових актів України) можна компілювати таке загальне визначення авторського права у вітчизняному варіанті – під авторським правом слід розуміти сукупність відносин, що виникають у зв'язку зі створенням і використанням творів науки, літератури і мистецтва.

Звертаємо Вашу увагу, що в країнах з англо-американськими юридичними традиціями («common law») авторське право називають «copyright». Використовуючи дослівне тлумачення терміну, це можна перекласти як «право на копію». Відповідно, саме право при цьому і розглядають перш за все як можливість використовувати авторське право шляхом відтворення створених творів.

Одночасно, в країнах континентальної юридичної традиції (що заснована на римському праві, або в більш пізньому варіанті її звать романо-германською), є панівною концепція авторського права «droit d'auteur». В цьому варіанті авторське право належить суб'єкту права, творцеві, а тому й визнаються за ним різноманітні юридичні переваги. Ці прерогативи при цьому мають майновий та немайновий характер. Тобто, в країнах із цією юридичною традицією, авторське право має такий собі характер літературної і мистецької власності – «propriete litteraire et artistique», «propriete intellectuelle».

Наразі існує кілька вітчизняних наукових теорій авторського права, які цікаві самі по собі, але їх огляд не є предметом нашого видання. Лише зауважимо, що враховуючи такий різновекторний підхід навіть в теорії цього права, нелегко орієнтуватися у сучасному світі, що орієнтований на перманентне створення об'єктів інтелектуальної власності, а це делегує необхідність захисту як самого права (автора твору) та й об'єктів цих інтелектуальних зусиль від протиправних посягань.

Саме цим питанням з огляду на сучасне законодавство України і призначений цей посібник, що розрахований на широке коло читачів.

1. ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ З ПИТАНЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

За часів Радянського Союзу можна сказати не існувало спеціального законодавства про права інтелектуальної власності. Винятками були деякі розділи цивільних кодексів союзних республік, що були присвячені окремим питанням авторського права і так званого винахідницького права (розділ IV – «Авторське право», розділ VI «Винахідницьке право» Цивільного кодексу УРСР).

Таким чином практичне правове регулювання відносин у цій сфері забезпечувалося в основному підзаконними актами, як наприклад Положенням про відкриття, винаходи і раціоналізаторські пропозиції, що було затверджене постановою Радою Міністрів СРСР від 21.03.1973 р.

В таких правових межах і враховуючи прерогативи панування державної форми власності майже в абсолютному режимі, превалювання інтересів соціалістичної держави перед інтересами особи (та і суспільства в цілому), формування ефективної системи захисту прав авторів і винахідників взагалі-то і не потребувалося.

В ті часи існувало безперечне юридичне закріплення можливості широкого використання результатів творчої праці громадян в інтересах держави і суспільства (читай тієї же держави). Радянські і авторське, і патентне право допускали примусовий викуп суб'єктивних прав на творчі досягнення у власників таких прав, можливість видачі примусових дозволів на їхнє використання. Так, радянське авторське законодавство дозволяло вільно використовувати випущені у світ твори на телебаченні, радіо, у кіно і газетах. В патентному законодавстві основною формою охорони винаходів був не патент в його правовому розумінні, а так зване авторське свідоцтво, що давало виняткове право на використання об'єкта інтелектуальної власності не їхнім творцям, а державі.

Та й де б радянська людина могла у своїх інтересах використати ці права? Приватна підприємницька діяльність вважалась злочином за кримінальними кодексами союзних республік. Продати права іноземним покупцям? Тут до зради соціалістичної батьківщини менш кроку.

Навіть удаваний механізм захисту порушених прав був неефективним, швидше навіть ефемерним. А вже захищатися від держави – то про таке жаж і подумати було. В якості прикладу можна привести долю радянського художника Віктора Чижикова – автора всесвітньовідомого символу Олімпіади-80 в Москві, знаменитого Олімпійського Мішки. Зверніть увагу, це не були часи суворих сталінських реалій, це був час розквіту соціалізму з «людським обличчям». Комерційний успіх олім-

пійського ведмежати був вражаючим. Тільки в Москві під час Ігор та й після продали мільйони іграшок та сувенірів. Але от його творця радянська влада позбавила усіх привілеїв навіть радянського авторського права та будь-яких доходів від продажу із зображенням талісману. Чижикову красно подякували і докладно пояснили, що відтепер творцем олімпійського Мішки не є він, а разом весь радянський народ. Його доводи про авторські права згідно з ЦК РСФСР були грубо відкинуті, і категорично, наполегливо так при цьому натякнули: якщо він, Чижиков, від свої авторських прав не відмовиться, за ним і його сім'єю «пригляне» КДБ. Так усі прибутки до копійки дісталися радянській державі (а може й не тільки), а Віктора Чижикова навіть не запросили на церемонію відкриття Олімпіади. На всяк випадок. І прізвище його, як автора знаменитого ведмежа, навіть досі мало кому відоме. У будь-який інший державі, окрім власне СРСР та Північної Кореї, він був би якщо не мільйонером, то доволі забезпеченою людиною, яка заробила гроші чесно своїм талантом і працею.

До слова ця сумна історія має продовження в сучасні часи. Талісман Олімпіади в російському Сочі 2014 року – білий ведмедик – ну дуже нагадував свого колегу із 80-х. Подейкують, що хоча Віктор Чижиков одразу впізнав характерні риси свого ведмедика, ці відомі всьому світові очі, ніс та усмішку свого Мішки, але митець, який був навчений державою один раз і назавжди стояти струнко, і цього разу теж боротися за свої авторські права не став.

Отже, тільки часи після 1991 року можна вважати періодом формування права про інтелектуальну власність в Україні, знань в цій галузі, відповідної ментальності.

Піонером, початком становлення законодавства України про інтелектуальну власність вважається Закон України «Про власність» від 07.02.1991 року, за яким результати інтелектуальної діяльності вперше були визнані реальними об'єктами права власності.

Надалі цього ж року були здійснені підтвердження участі Україною (окремо від СРСР) в міжнародних угодах з питань захисту прав інтелектуальної власності:

- Паризька конвенція про охорону промислової власності;
- Договір про патентну кооперацію;
- Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків;
- Всесвітня конвенція про авторське право;
- Конвенція про заснування ВОІВ.

18.09.1992 року був прийнятий Указ Президента України «Про Тимчасове положення про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій в Україні» № 479/92. І вже після цього пішло – поїхало.

Наразі це ціла система різноманітних як вітчизняних, так й міжнародних нормативних актів, що регулюють різні аспекти інтелектуальної власності в Україні.

Провідне місце належить Конституції України. Частиною 2 статті 41 Конституції України передбачено право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної та творчої діяльності.

Згідно з частиною 2 статті 54 Конституції, громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової творчості, захист інтелектуальної власності, їх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожен громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом.

Якщо брати в цілому, то наразі ця група нормативних актів виглядає таким чином:

1. Вітчизняні правові акти:

Конституція України;

Кодекси України: Цивільний, Господарський та Митний;

Закон України «Про авторське право і суміжні права»;

Закон України «Про видавничу справу»;

Закон України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів»;

Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні»;

Закон України «Про електронний цифровий підпис»;

Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції»;

Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах»;

Закон України «Про інформаційні агентства»;

Закон України «Про інформацію»;

Закон України «Про кінематографію»;

Закон України «Про науково-технічну інформацію»;

Закон України «Про наукову і науково-технічну експертизу»;

Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»;

Закон України «Про охорону прав на зазначення походження товарів»;

Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг»;

Закон України «Про охорону прав на промислові зразки»;

Закон України «Про охорону прав на сорти рослин»;

Закон України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем»;

Закон України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки»;

Закон України «Про рекламу»;

Закон України «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних»;

Закон України «Про систему суспільного телебачення і радіомовлення України»;

Закон України «Про телебачення і радіомовлення».

Закон України «Про ефективне управління майновими правами правовласників сфері авторського права і (або) суміжних прав».

2. Міжнародні правові акти:

Бернська конвенція (Паризький акт 1971 р.);

Римська конвенція 1961 р.;

Женевська конвенція 1974 р.;

Договір ВОІВ про авторське право;

Паризька конвенція (Стокгольмський акт);

Договір про патентну кооперацію 1970 р.;

Договір про патентне право 2000 р.;

Мадридська угода 1891 р.;

Мадридський протокол 1989 р.;

Договір про закони щодо товарних знаків 1994 р.;

Міжнародна конвенція про охорону нових сортів рослин;

Будапештський договір 1977 р.

В цілому система законодавства України у сфері інтелектуальної власності є достатньо наповнена, докладна, можна сказати, що вона враховує світовий досвід в цій галузі права. Однак більшість з цих документів з 2004 року серйозно не переглядалися з метою осучаснення, таким чином є широке поле діяльності з доопрацювання їх з урахуванням тенденції щодо інтеграції України до правових практик Європейського Союзу.

Слід зауважити, що певним чином «лід зрушився» о 2016-2017 роках, коли у базові нормативні акти були внесені не просто зміни, а такі, що дозволили осучаснити їх, особливо це стосується Закону України «Про авторське право і суміжні права». Окремо слід сказати про найсвіжіший нормативний акт в цій галузі, що називається Закон України «Про ефективне управління майновими правами правовласників сфері авторського права і (або) суміжних прав» від 15.05.2018 № 2415-VIII. Цей нормативний акт визначає правові та організаційні засади колективного управління майновими правами суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав в Україні.

Зміст

ВСТУП	3
1. ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ З ПИТАНЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА	5
2. ОБ'ЄКТИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА. ВИДИ ОБ'ЄКТІВ І ЩО НЕ Є ОБ'ЄКТОМ АВТОРСЬКОГО ПРАВА	9
3. СУБ'ЄКТИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА	16
4. МАЙНОВІ І ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА АВТОРА	21
5. АВТОРСЬКИЙ ДОГОВІР	28
Договір про розподіл майнових прав на службовий твір	31
Договір про передання (відчуження) майнових прав	35
Договір про створення за замовленням і використання твору	40
Видавничий договір	44
Договір між співавторами твору	48
Договір між організацією колективного управління та особою, яка використовує твори	51
Договір про колективне управління майновими правами автора	56
Ліцензійний договір	61
6. СУМІЖНІ ПРАВА. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА	67
7. СТРОКИ ЧИННОСТІ МАЙНОВИХ АВТОРСЬКИХ І СУМІЖНИХ ПРАВ	75
8. СПОРИ В ГАЛУЗІ АВТОРСЬКОГО ПРАВА І СУМІЖНИХ ПРАВ. ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ВІД ПРОТИПРАВНИХ ПОСЯГАНЬ	78
9. ДОВІДКОВІ МАТЕРІАЛИ	86
ЗАКОН УКРАЇНИ «Про авторське право і суміжні права»	86
РОЗДІЛ І ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ	87
Стаття 1. Визначення термінів	87
Стаття 2. Законодавство України про авторське право і суміжні права	96
Стаття 3. Сфера дії Закону	96
Стаття 4. Повноваження Установи у сфері охорони авторського права і суміжних прав	97
Стаття 5. Застосування правил міжнародного договору	99
Стаття 6. Права іноземних осіб та осіб без громадянства	99
РОЗДІЛ ІІ АВТОРСЬКЕ ПРАВО	99
Стаття 7. Суб'єкти авторського права	99
Стаття 8. Об'єкти авторського права	100
Стаття 9. Охорона авторського права на частину твору	101

Стаття 10. Об'єкти, що не охороняються.....	101
Стаття 11. Виникнення і здійснення авторського права. Презумпція авторства	101
Стаття 12. Авторське право і право власності на матеріальний об'єкт, в якому втілено твір.....	103
Стаття 13. Співавторство.....	103
Стаття 14. Особисті немайнові права автора.....	104
Стаття 15. Майнові права автора.....	104
Стаття 16. Авторське право на службові твори.....	106
Стаття 17. Авторське право на аудіовізуальний твір.....	106
Стаття 18. Авторське право на комп'ютерні програми.....	107
Стаття 19. Авторське право на збірники та інші складені твори.....	107
Стаття 20. Авторське право перекладачів і авторів інших похідних творів.....	107
Стаття 21. Вільне використання твору із зазначенням імені автора.....	108
Стаття 22. Вільне відтворення бібліотеками та архівами примірників твору репрографічним способом.....	109
Стаття 23. Вільне відтворення примірників твору для навчання.....	110
Стаття 24. Вільне копіювання, модифікація і декомпіляція комп'ютерних програм.....	110
Стаття 25. Вільне відтворення творів у особистих цілях.....	111
Стаття 26. Право доступу до твору образотворчого мистецтва.....	112
Стаття 27. Право слідування.....	112
Стаття 28. Строк дії авторського права.....	113
Стаття 29. Перехід авторського права у спадщину.....	114
Стаття 30. Перехід творів у суспільне надбання.....	114
Стаття 31. Передача (відчуження) майнових прав суб'єктів авторського права.....	114
Стаття 32. Передача права на використання твору.....	115
Стаття 33. Договори на право використання творів.....	115
Стаття 34. Відповідальність за невиконання авторського договору.....	116
РОЗДІЛ III СУМІЖНІ ПРАВА.....	116
Стаття 35. Об'єкти суміжних прав.....	116
Стаття 36. Суб'єкти суміжних прав.....	117
Стаття 37. Виникнення і здійснення суміжних прав.....	117
Стаття 38. Особисті немайнові права виконавців та права на ім'я (назву) виробників фонограм, відеограм і організацій мовлення.....	118
Стаття 39. Майнові права виконавців.....	118
Стаття 40. Майнові права виробників фонограм і виробників відеограм.....	119
Стаття 41. Майнові права організацій мовлення.....	120
Стаття 42. Обмеження майнових прав виконавців, виробників фонограм, відеограм і організацій мовлення.....	121

Стаття 43. Використання фонограм і відеограм, опублікованих з комерційною метою	122
Стаття 44. Строк дії суміжних прав.....	123
РОЗДІЛ IV УПРАВЛІННЯ МАЙНОВИМИ ПРАВАМИ СУБ'ЄКТІВ АВТОРСЬКОГО ПРАВА І СУМІЖНИХ ПРАВ.....	123
Стаття 45. Способи управління майновими правами суб'єктів авторського права і суміжних прав	123
Стаття 46. Управління майновими правами через повіреного.....	124
Стаття 47. Забезпечення колективного управління майновими правами.....	124
РОЗДІЛ V ЗАХИСТ АВТОРСЬКОГО ПРАВА І СУМІЖНИХ ПРАВ.....	125
Стаття 50. Порухення авторського права і суміжних прав.....	125
Стаття 51. Порядок захисту авторського права і суміжних прав.....	126
Стаття 52. Способи цивільно-правового захисту авторського права і суміжних прав	127
Стаття 52 ¹ . Порядок припинення порушень авторського права і (або) суміжних прав з використанням мережі Інтернет.....	130
Стаття 52 ² . Зобов'язання постачальників послуг хостингу щодо забезпечення захисту авторського права і (або) суміжних прав з використанням мережі Інтернет.....	138
Стаття 53. Способи забезпечення позову у справах про порушення авторського права і суміжних прав.....	138
РОЗДІЛ VI ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ	140
ПОСТАНОВА КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ від 18 січня 2003 р. № 72 «Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав»	143
ЗАКОН УКРАЇНИ «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав».....	172
Розділ I ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ.....	172
Стаття 1. Визначення термінів	172
Стаття 2. Законодавство України про колективне управління майновими правами суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав	174
Стаття 3. Застосування правил міжнародного договору.....	174
Стаття 4. Повноваження Установи	174
Розділ II ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ КОЛЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ МАЙНОВИМИ ПРАВАМИ СУБ'ЄКТІВ АВТОРСЬКОГО ПРАВА І (АБО) СУМІЖНИХ ПРАВ.....	175
Стаття 5. Основні засади колективного управління майновими правами суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав.....	175
Стаття 6. Статут організації колективного управління та умови членства в організації колективного управління.....	178
Стаття 7. Загальні збори членів організації колективного управління.....	179

Стаття 8. Наглядовий орган організації колективного управління.....	182
Стаття 9. Виконавчий орган організації колективного управління.....	183
Стаття 10. Забезпечення прозорості діяльності організацій колективного управління.....	184
Стаття 11. Щорічний звіт про діяльність організації колективного управління.....	186
Стаття 12. Функції організацій колективного управління. Сфери управління правами.....	188
Стаття 13. Декларування майнових прав. Вилучення майнових прав з управління організацій колективного управління.....	191
Стаття 14. Права правовласників у відносинах з організацією колективного управління.....	193
Розділ III РЕЄСТРАЦІЯ І АКРЕДИТАЦІЯ ОРГАНІЗАЦІЙ КОЛЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ.....	193
Стаття 15. Реєстрація організацій колективного управління.....	193
Стаття 16. Акредитація організацій колективного управління.....	196
Стаття 17. Реєстр організацій колективного управління.....	199
Стаття 18. Внесення змін до Реєстру організацій колективного управління.....	200
Стаття 19. Скасування реєстрації та акредитації організації колективного управління.....	200
Розділу IV ЗБИРАННЯ, РОЗПОДІЛ ТА ВИПЛАТА ДОХОДІВ ВІД ПРАВ.....	202
Стаття 20. Відносини з користувачами, збирання винагороди і відрахувань з користувачів.....	202
Стаття 21. Розподіл доходу від прав, утримання збору за управління та інших виплат.....	205
Стаття 22. Виплата зібраних та розподілених доходів від прав.....	208
Стаття 23. Порядок збору і розподілу винагороди за репрографічне відтворення творів і приватне копіювання.....	209
Стаття 24. Порядок розподілу винагороди за кабельну ретрансляцію об'єктів авторського права і (або) суміжних прав.....	211
Розділ V ДЕРЖАВНИЙ НАГЛЯД ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІЗАЦІЙ КОЛЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ПОСЕРЕДНИЦТВО У ПЕРЕГОВОРАХ І ПРИ ВИРІШЕННІ КОНФЛІКТІВ.....	212
Стаття 25. Порядок здійснення державного нагляду за діяльністю організацій колективного управління.....	212
Розділ VI ПРИКІНЦЕВІ ТА ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ.....	214